

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА-ФІЛОЛОГА

Стаття присвячена описанню теоретичного підґрунтя методичної компетентності майбутнього викладача філологічних дисциплін. Проведено порівняльний аналіз понять "методична" та "лінгводидактична компетентність". Детальний аналіз літературних джерел дозволив визначити структуру методичної компетентності, виокремити критерії та показники її сформованості у майбутнього викладача-філолога.

Ключові слова: методична компетентність, лінгводидактична компетентність, методична підготовка майбутнього викладача, професійна підготовка викладача-філолога, структура методичної компетентності.

Постановка проблеми. Актуалізація проблеми формування методичної компетентності майбутнього викладача пов'язана з новими вимогами до підготовки викладачів-філологів та компетентною складовою професійної підготовки у вищій школі. Транспарентність та інтернаціоналізація як провідні принципи сучасної освіти висувають до всіх випускників вищих навчальних закладів вимогу вільно володіти хоча б однією іноземною мовою. Водночас, майбутні філологи повинні опанувати як мінімум три іноземні мови, а майбутні викладачі-філологи, крім досконалого володіння мовами, повинні вміти добре володіти методикою викладання цих мов, знаннями загальної та вікової психології, педагогіки та інших професійно спрямованих дисциплін, щоб стати компетентними спеціалістами конкурентоспроможними на ринку праці.

Методична компетентність є однією зі складових професійної підготовки майбутнього викладача та разом з науково-теоретичною та психолого-педагогічною компетентностями гарантують професіоналізм у подальшій педагогічній діяльності. Методична компетентність сприяє постійному розвитку професійних навичок і професійної культури, вдосконаленню теоретичної і практичної підготовки з предмета викладання, конструктивно-проектувальна та рефлексивна діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття "методична компетентність" виступало предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених (В. Адольф, О. Зубков, Т. Гушина, С. Івашнова, Н. Кузьміна, О. Лебедева, Т. Руденко, G. Akerlind; В. Atymtaeva, В. Birman, R. Dauletalieva, L. Desimone, A. Porter, M. Garet; D. Clarke, H. Hollingsworth; A. Hargreaves; S. Kiffer, G. Tchibozo; B. Malm; G. Matushansky, A. Frolov та ін.). Наукова та методична компетентності викладача, а також його професіоналізм у галузі методики стали об'єктом дослідження таких учених, як Н. Єрганова, С. Назарова, Ю. Подповетная, І. Резанович, Т. Сергеева, Н. Уварова.

Аналіз основних підходів до трактування даного поняття у педагогічних, психологічних та методичних дослідженнях показує, що методична компетентність вчителя/викладача визначається як складова професійної компетентності педагога (В. Адольф, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна).

Сутність та складові методичної компетентності майбутніх вчителів математики досліджується М. Акімовою, В. Земцовою, Т. Мамонтовою, Т. Поляковою та ін. Проблеми професійно-методичної підготовки викладача російської мови досліджені у роботах А. Дейкиної, Т. Донскої, Н. Іпполітової, Л. Лижової, Т. Михеєвої, Н. Синічкиної, Т. Табаченко, Л. Ходякової, Є. Шатової та ін. Методична компетентність майбутніх вчителів початкових класів досліджується Л. Алексєєнко-Лемовською, Л. Артемовою, Г. Біленькою, Ю. Косенко, К. Ткаченко. Загальні та окремі питання методичної компетентності вчителя іноземної мови розглядаються вчені та методисти О. Ігна, К. Кожухов, Є. Соловова, Н. Язикова. Водночас, методична компетентність майбутніх викладачів філологічних дисциплін в цілому досліджена фрагментарно, тому потребує узагальнення та систематизації.

Метою даної статті є аналіз сутності та визначення структури методичної компетентності майбутніх викладачів-філологів.

Результати теоретичного дослідження. Для з'ясування сутності поняття "методична компетентність майбутніх викладачів філологічних дисциплін" необхідно виявити ключові ознаки цього поняття. В. Адольф визначає методичну компетентність вчителя як "розгорнуту систему

знань з питань конкретної побудови викладання тієї чи іншої дисципліни" [1, с. 119]. Вчений вважає, що методична компетентність має у своєму складі три основні компоненти: пізнавальний, діяльнісний та особистісний. На думку В. Адольфа, компетентним у методиці є той вчитель, який добре володіє методикою викладання свого предмета, чітко визначив своє ставлення до різних методичних систем та сформував власний індивідуальний стиль у методиці.

З точки зору Н. Радіонової та А. Тряпціної, методична компетентність є спеціальною компетентністю. У системі професійної освіти перший етап орієнтований на розвиток ключових компетентностей у контексті майбутньої професійної діяльності, на другому етапі відбувається "занурення" студента у професійні задачі та засвоєння способів вирішення задач, які допомагають становленню базової компетентності. На третьому етапі відбувається "проникнення" (інтеграція) базової та ключових компетентностей, далі проходить проекція базової компетентності, пов'язаної з ключовою та спеціальною. На останньому етапі має місце розвиток спеціальної компетентності, яка варіюється відповідно до специфіки професійної педагогічної діяльності учителя конкретного предмета [10].

К. Ткаченко зазначає, що методична компетентність є "системною цілісністю взаємозв'язаних компонентів, якістю особистості і готовністю майбутнього вчителя до навчально-виховної діяльності в школі" [11, с. 3].

О. Зубков потрактує методичну компетентність як "системне утворення, компонентами якого є знання, вміння, навички педагога в області методики на основі оптимального поєднання методів педагогічної діяльності" [5, с. 5].

Методична компетентність у трактуванні Т. Гуциної є "інтегральною багаторівневою професійно значущою характеристикою особистості та діяльності педагогічного працівника, що опосередковує результативний професійний досвід; системне утворення знань, умінь, навичок педагога в галузі методики і оптимального поєднання методів професійної педагогічної діяльності [4, с. 134]. Визначення Т. Руденко також вбачає у методичній компетентності набір професійних знань і певних умінь, що дозволяють вчителю-предметнику успішно здійснювати професійну діяльність [4, с. 162].

Методична компетентність майбутнього вчителя іноземної мови має певні особливості з огляду на специфіку навчальної дисципліни. Наведемо ряд прикладів, що підтверджують дане твердження. Наприклад, К. Кожухов вважає, що зазначене поняття являє собою "сукупність методичних знань, операційно-методичних і психолого-педагогічних умінь, що формуються в процесі професійної підготовки учителя іноземної мови, а також технологічної готовності професійно використовувати в навчальному процесі сучасні інформаційні та комунікаційні навчальні технології, методики та прийоми, адаптуючи їх відповідно до різних педагогічних ситуацій" [7, с. 12].

О. Ігна у своєму дослідженні аналізує різницю між поняттями "методична та лінгводидактична компетентність вчителя іноземної мови" і приходить до висновку, що поняття мають певні розбіжності, хоча їхня структура майже тотожна. Дослідниця називає методичну компетентність методичною майстерністю і вбачає у ній "результат психолого-педагогічної, методичної, предметної підготовки, особистого науково-дослідницького та професійного досвіду, що являє собою інтегративну особистісно-професійну характеристику учителя, яка проявляється у його педагогічній діяльності по розвитку іншомовної комунікативної та міжкультурної компетенції учнів, а також в науково-методичній діяльності [6, с.91]. О. Ігна вважає, що головною відмінністю методичної компетентності вчителя іноземної мови є ґрунтовна підготовка з іноземної мови, розвинуті комунікативна та міжкультурна компетенції, можливість виступати "взірцем іншомовного мовлення"; готовність, уміння та навички розвивати іншомовну комунікативну та міжкультурну компетенції учнів.

Лінгводидактична компетентність досліджується у роботах Є. Варламової, Є. Глазириної, І. Лобиревої як інтегральна частина компетентності вчителя/викладача іноземної мови. Є. Глазирина визначає лінгводидактичну компетентність як "інтегративну якість, яка показує готовність та можливість викладача іноземної мови вирішувати лінгводидактичні задачі в умовах педагогічного процесу, брати активну участь у процесі міжкультурної комунікації та залучати своїх учнів до цього процесу" [3, с.7]. Дослідниця виділяє у складі лінгводидактичної компетентності лінгводидактичні знання (лінгвістичні, комунікативні, методичні, дидактичні), вміння впровадження лінгводидактичної діяльності, професійно важливих особистісних якостей студента, досвід лінгводидактичної діяльності [3, с.11].

Є. Варламова називає лінгводидактичну компетентність "базовою професійною компетентністю учителя іноземної мови, яка є цілісним та інтегративним утворенням, що включає в

себе мовну, соціокультурну, дидактичну, особистісну компетенції, дозволяючи ефективно провадити професійну діяльність" [2, с. 10]. Лінгводидактична компетентність в свою чергу представлена мовним, мовленнєвим, соціокультурним, дидактичним, особистісним рівнями [2, с. 9].

І. Лобирева пропонує наступне визначення лінгводидактичної компетентності: "складне інтегроване поняття, що є сукупністю психолого-педагогічних, інтелектуальних, технологічних знань та умінь, здатностей до емпатії, рефлексивності та саморозвитку, теоретичну і практичну здатність до педагогічної діяльності та безпосередньо до викладання іноземної мови" [8, с. 4].

Наведені вище визначення дають можливість стверджувати, що методична компетентність є складовою професійної компетентності, в той час як лінгводидактична компетентність є частиною професійної компетентності вчителя/викладача іноземної мови.

Беручи до уваги неоднозначність, інтерактивність та комплексність поняття "методична компетентність вчителя, зрозуміло, що неможна універсально структурувати це поняття. Водночас, майже у всіх структурах методичної компетентності учителя-предметника наявні особистісний та діяльнісний компоненти. О. Ігна пропонує наступні складники методичної компетентності учителя іноземної мови:

- знання та навички в області теорії, технології і методики викладання іноземних мов і суміжних дисциплін (педагогіки, психології, педагогічної антропології, лінгвістики та ін.);
- володіння методичною термінологією;
- іншомовна комунікативна компетентність;
- готовність, здатність, вміння розвивати іншомовну комунікативну компетенцію учнів;
- методичні вміння: аналізу, реалізації педагогічної діяльності, планування, педагогічного дизайну та інші;
- дидактичні та творчі здібності, здатність застосовувати наявні знання в практичній діяльності;
- культура мови і культура спілкування;
- досвід вирішення навчальних методичних завдань;
- досвід квазіпрофесійної та професійної діяльності;
- критичне методичне мислення [6, с.92].

Т. Мамонтова у дослідженні професійно-методичної компетентності майбутнього вчителя математики спирається на класифікацію В. Шадрікова, який виділяє три групи компетенцій: професійно-методичні знання (предметно-математична (знання наукових основ шкільного курсу математики та історії його розвитку), когнітивна (знання психолого-педагогічних та методичних основ навчання та виховання, закономірностей проектування та організації навчально-виховного процесу), професійно-методичні уміння (аналітичні, проектувальні, дослідницькі, діагностичні, конструктивні, організаційні, прогностичні) та професійно значущі якості особистості (комунікативні, мотиваційно-ціннісні, рефлексивні, культурно-особистісні тощо) [9].

Методична компетентність викладача полягає в тому, щоб не упускати загальних педагогічних завдань і вміло конкретизувати їх в залежності від умов. Крім того, він має справу з педагогічними завданнями, спрямованими на різні сторони психічного розвитку учнів (навчальні, розвиваючі, виховні). Серед професійних знань, що обумовлюють методичну компетентність, особливу значимість мають предметні, психолого-педагогічні, науково-методичні знання, конструктивно-проектувальних діяльність і рефлексія. Виходячи з цього, викладач-філолог перетворює зміст навчального матеріалу так, щоб студенти могли переосмислити його та побудувати нові знання.

У процесі навчання ми виділяємо дві складові методичної компетентності:

- 1) вміння здійснювати традиційну педагогічну діяльність;
- 2) вміння проектувати педагогічні інновації.

Інноваційна методична компетентність виражається в здатності педагога реалізувати комплексний підхід до проектування і впровадження інновацій в системі освіти:

- використовувати засоби оцінки ситуації, освітнього середовища і проектування необхідних інновацій;
- виділяти і аналізувати психолого-педагогічні чинники та умови, перешкоджають інноваціям, створювати сприятливий для їх впровадження соціально-психологічний клімат;
- впроваджувати основи методології побудови освітніх технологій, забезпечують адекватне співвідношення змісту, засобів, методів і організаційних форм навчання;
- застосовувати сучасні методи діагностики рівня розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та особистісної сфер учня, оцінювати новоутворення в цих сферах, що виникають в процесі навчання і виховання, зокрема з використанням інноваційних технологій.

Однією з дидактичних умов формування методичної компетентності майбутніх викладачів-філологів є створення креативного середовища навчання, що базується на двох принципах: відкритість банку інформації, доступність її для всіх учасників освітнього процесу; індивідуалізація, спрямована на розвиток самостійності, придбання дослідницьких навичок, розвиток мислення на основі співпраці.

Е. Варламова та І. Лобирьова закладають наступні педагогічні вміння в основу формування методичної компетентності майбутніх викладачів:

- формулювати цілі навчальної дисципліни з урахуванням вимог, щодо професійної діяльності;
- планувати навчальну дисципліну з урахуванням поставленої мети; визначати раціональні види діяльності учнів, що сприяють успішному оволодінню знаннями, вміннями і навичками;
- коригувати свою діяльність з урахуванням реакції учнів;
- встановлювати міжпредметні зв'язки навчального курсу;
- аналізувати ефективність процесу розв'язання педагогічних завдань;
- оцінювати ступінь відповідності досягнутих і запланованих цілей;
- аналізувати сильні і слабкі сторони діяльності учнів;
- викладати матеріал у відповідності до змісту навчального заняття; передбачити і конструктивно вирішувати проблеми питання;
- використовувати технічні засоби навчання (вміння розробляти плани навчальних занять з використанням технічних засобів навчання; вміння готувати презентації та мікропрезентації екранних наочних матеріалів);
- виготовляти роздатковий матеріал, підбирати програмне забезпечення і завдання для індивідуальної роботи учнів;
- знаходити необхідну в навчально-виховному процесі інформацію в мережі Інтернет; підібрати навчальний матеріал, що дозволяє розвивати професійні спроможності з урахуванням задоволення пізнавальних потреб учнів;
- планувати логічні переходи від одного етапу навчального заняття до іншого тощо [2, 8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Беручи до уваги описані компоненти методичної компетентності та дидактичні умови її формування, можемо зробити висновок про велику значущість цієї компетентності у професійній підготовці майбутнього викладача. Специфіка методичної компетентності майбутнього викладача-філолога полягає у створенні креативного навчального середовища, в якому вчать критично мислити декількома мовами, аналізувати тексти та першоджерела мовою оригіналу. *Подальших розвідок* потребує питання змістового наповнення креативного навчального середовища для професійної підготовки майбутніх викладачів-філологів.

Використані джерела

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя / В. А. Адольф. – Красноярск : М-во общ. и проф. образования РФ ; Краснояр. гос. ун-т, 1998. – 309 с.
2. Варламова Е. Ю. Формирование лингводидактической компетентности будущих учителей иностранного языка как второй специальности : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Е. Ю. Варламова. – Чебоксары, 2005. – 23 с.
3. Глазырина Е. С. Формирование лингводидактической компетентности будущих учителей : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Е. С. Глазырина. – Челябинск, 2007. – 23 с.
4. Гущина Т. Н. Формирование методической компетентности педагогических работников учреждений дополнительного образования детей в процессе повышения квалификации : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Гущина Татьяна Николаевна. – Ярославль, 2001. – 252 с.
5. Зубков А. Л. Развитие методической компетентности учителей в условиях модернизации общего образования : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Зубков Александр Леонидович. – Екатеринбург, 2007. – 169 с.
6. Игна О. Н. Структура и содержание методической компетентности учителя иностранного языка [Электронный ресурс] / Ольга Николаевна Игна // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – №1. – Режим доступа : http://vestnik.yspu.org/releases/2010_1g/22.pdf
7. Кожухов К. Ю. Педагогическая модель применения дистанционных технологий в процессе формирования методической компетентности будущего учителя (на материале дисциплины "Теория и методика обучения иностранным языкам") : автореф. дисс. на соискание науч. степени

- канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / К. Ю. Кожухов. – Курск, 2008. – 24 с.
8. Лобырѐва И. А. Формирование лингводидактической компетентности студентов неязыковых факультетов педагогических вузов (английский язык как дополнительная специальность) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / И. А. Лобырѐва. – СПб., 2006. – 22 с.
 9. Мамонтова Т. С. Профессионально-методическая компетентность будущего учителя математики [Электронный ресурс] / Т. С. Мамонтова // Омский научный вестник. – 2010. – № 5 (72). – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/professionalno-metodicheskaya-kompetentnost-buduschego-uchitelya-matematiki-1>
 10. Радионова Н. Ф. Компетентностный подход в педагогическом образовании [Электронный ресурс] / Н. Ф. Радионова, А. П. Тряпицына / Вестник Омского государственного педагогического университета : электронный научный журнал. – 2006. – Режим доступа : <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-75.pdf>
 11. Ткаченко К. Г. Теоретичні основи методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів [Електронний ресурс] / К. Г. Ткаченко / Modern Directions of Theoretical and Applied Researches 2013. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2013>

Sherstiuk L. V.

NATURE AND STRUCTURE OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF A FUTURE PHILOLOGY TEACHER

The article describes theoretical basis of a future philology teacher's methodical competence. A comparative analysis of such concepts as methodical competence and lingvodidactic competence is held.

Methodical competence of a future philology teacher has certain features. Methodical competence is defined as a set of methodological knowledge, operational guidance and psychopedagogical skills, formed in the process of philology teacher training. It also comprises technological readiness of professional using modern information and communication training technologies, methods and techniques in the educational process, adapting them according to different teaching situations.

Lingvodidactic competence is viewed as an integrative quality, which shows the willingness and possibility of a future philology teacher to solve lingvodidactic problems in educational process, to participate students actively in the process of intercultural communication and involve them to this process. The main components of lingvodidactic competence are lingvodidactic knowledge (linguistic, communicative, methodological, didactic), ability to implement lingvodidactic activities, improve students' professionally important personal qualities, get the experience of lingvodidactic activities.

The main didactic condition of forming methodical competence of a future philology teacher is to build a creative learning environment grounded on openness of information and its accessibility for all participants in the educational process; individualization, aims to develop autonomy; acquisition of research skills; development of thinking based on cooperation. The structure of methodical competence was defined, suggested criteria and indicators of a future philology teacher's methodical competence formation.

Key words: *methodical competence, lingvodidactic competence, methodical training of a future philology teacher, philology teachers professional training, methodical competence structure.*

Стаття надійшла до редакції 05.12.2016 р.